

ZDRAVSTVENO-PROSVJETITELJSKI RAD DOKTORA LOVRE DOJMIJA NA PODRUČJU HERCEGOVINE

DR LOVRO DOJMI'S MEDICAL PRACTICE AND TEACHING IN HERZEGOVINA

Ajnija Omanić*

SUMMARY

*Dr Lovro Dojmi worked in Herzegovina between the two world wars and was a great supporter of Dr Andrija Štampar's ideas about social medicine. During his stay in Mostar, Bosnia and Herzegovina, he was the head of the People's Healthcare Centre (1931-1943) and taught practical hygiene at the local grammar school. Dr Dojmi was born on the island of Vis, Croatia in 1899. He graduated from the Faculty of Medicine in Padova in 1924. In 1925, he started general practice in Dubrovnik. A year later he became assistant at the Surgery Hospital in Sarajevo and in 1928 a staff member of the Sarajevo Institute of Hygiene. He coordinated the health team fighting a syphilis outbreak in Tuzla in 1929. He was later the head of the Public Healthcare Centre in Livno, Bosnia and Herzegovina. On 25 January 1931 Dr Dojmi came to Mostar to work as a schoolchildren physician. This article presents the work of Dr Dojmi in health education through his publications, organizing lectures, teaching health professionals how to prevent tuberculosis and syphilis and how to introduce healthy diet and hygiene to the households. In a park near the healthcare centre where he worked he was breeding *Gambusia affinis*, a particular fish species which he brought from Italy. These fish are known to eat mosquito larvae and thus help to fight malaria. This was the time before insecticides and antibiotics, and malaria was rather common in Herzegovina.*

*The idea of this article is to give a better insight into Dr Dojmi's work, relying mostly on his unpublished monograph *My Health Teaching Experience* that was given to the author of this article as a present.*

Key words: history of medicine, 20th century, health education, medical publications, epidemiology, syphilis, malaria, Herzegovina

---

* Prof. dr. Ajnija Omanić, Institut za socijalnu medicinu sa historijom medicine, Medicinski fakultet Sarajevo. Čemaluša 90, BH – 71000 Sarajevo

Dr. Lovro Dojmi markantna je ličnost javnog zdravstva. Poznat je po svojoj zdravstveno- prosvjetiteljskoj djelatnosti na prostoru Hercegovine u periodu između dva svjetska rata. Pripadao je jakom pokretu ljekara koji su se pod rukovodstvom dr. Andrije Štampara borili za novi koncept u općoj zdravstvenoj zaštiti koji je tražio socijalizaciju medicine. Zalagao se za takvu organizaciju zdravstvene službe koja će uspješno rješavati brojne zdravstvene probleme.

Cilj rada je doprinijeti rasvjetljavanju lika i djela dr. Lovre Dojmija, s posebnim osvrtom na njegov rad u Mostaru u periodu 1931. – 1943. g.

Biografski podaci o dr. Lovri Dojmiju kažu da je rođen 1899. g. na otoku Visu. Završio je Medicinski fakultet u Padovi 1924. godine. Neposredno nakon dobijanja diplome radio je kao ljekar u Dubrovniku. (1925. – 1926.). Savremenici ga opisuju kao visokog, stasitog i lijepog čovjeka, koji je uvijek bio nasmijan, strpljiv i raspoložen za nove poslove i radne zadatke. Ostao je upamćen po svojim originalnim idejama. Tako je npr. u parku Doma narodnog zdravlja u Mostaru uzgajao ribice *Gambusia affinis* koje je donio iz Italije. Želio je da ih razmnoži u Hercegovini budući da ove ribice uništavaju larve komarca malaričara koji prenosi malariju, bolest koja je u to vrijeme bila česta u Hercegovini.

Dr. Dojmi je bio ljekar "higijeničar", asanator, administrator, menadžer, nastavnik higijene u gimnaziji, etnolog, izvanredan psiholog i poznavalac seoskog življa, pisac stručnih članaka i publikacija, javnozdravstveni radnik, organizator brojnih javnozdravstvenih akcija vezanih uz sifilis, vakcinacija, depedikulacije, natjecanja sela i naselja u danu čistoće. Bio je 1919. g. koordinator ekipe koja je radila na suzbijanju sifilisa u Tuzli. Endemski sifilis je tada bio značajan problem zdravstvene službe u BiH. Rješavanju ovog problema se organizovano pristupilo 1927. g. Akcija je sprovedena prema propisima koje su donosili nadležni organi centralne, odnosno oblasne uprave. Dr. Dojmi je bio aktivni učesnik ove akcije. Osim toga on je objavio i brojne stručne članke u kojima je rasvijetlio problem sifilisa i njegovog suzbijanja. On je istakao da je preventivna zdravstvena služba mnogo učinila na suzbijanju endemskog sifilisa. Međutim konačni rezultati nisu postignuti iako se broj zaraženih i broj novih infekcija znatno smanjio. Glavni razlozi za to se mogu naći u relativno nedovoljnoj efikasnosti tadašnjih lijekova i metodologiji terenske akcije kojom se nisu otkrivala sva zaražena lica. Pored toga epidemiološki uslovi su ostali cijelo vrijeme provođenja akcije nepromijenjeni. Oni su bili usko vezani za niski stepen materijalne i higijenske nerazvijenosti koji su pružali uslove za stalne nove infekcije.

S obzirom na tešku epidemiološku situaciju trebalo je pokrenuti narodne mase na široku akciju komunalnog saniranja. "Ja sam obično slao pismeni poziv glavaru sela ili načelniku opštine za sastanak, negdje u samom selu, moleći ga da nastoji da sakupi što veći broj seljaka na prijateljski razgovor, kojom prilikom će slobodno raspravljati o najvažnijim higijenskim potrebama sela", kaže dr. Dojmi. "Prilikom sakupljanja podataka za pojedina sela, vrlo je uputno da se ljekar obraća, osim neophodne saradnje učitelja, i drugim licima koja mogu da pruže važne elemente, a u prvom redu da se obraća sreskim ljekarima. Prilikom raznih anketa koje sam provodio na terenu, ta je saradnja bila od eminentne važnosti." Tim aktivnostima se dr. Dojmi posvetio za vrijeme svog dvanaestogodišnjeg rada u Domu narodnog zdravlja u Mostaru (1931. – 1943.). U tom periodu su došle do izražaja njegove organizatorske sposobnosti menadžera, administratora. "Treba biti dovitljiv i služiti se svim mogućim sredstvima da se narod privuče i uvjeri u ono što namjeravate uraditi. Ja sam se u Bosni u početku sifilis akcije, u Tuzlanskom srezu, služio gramofonom, svirajući razne marševe, da bi narod privukao na dolazak za pregled krvi." U vrijeme dok je upravljao Domom narodnog zdravlja, ova ustanova se isticala kao renomirana preventivna institucija. U njoj su obavljani besplatni ljekarski pregledi i besplatno su se rješavali brojni socijalno zdravstveni problemi.

Dr. Dojmi se posebno bavio zdravstvenom problematikom sela, s obzirom da je 1939. g. u strukturi stanovništva registrovano 79,5% poljoprivrednog stanovništva, koje je u periodu između dva svjetska rata predstavljalo glavninu stanovništva Bosne i Hercegovine i u cjelini je odražavalo zdravstvenu situaciju zemlje. Osim toga, nepismenost je bila opća pojava. Oko 70% stanovništva je bilo nepismeno.

Slijedeći ideje dr. Andrije Štampara, smatrao je da glavno mjesto djelovanja liječnika ljudsko naselje, mjesto gdje narod živi i radi. Prema tome aktivnost Doma narodnog zdravlja je usmjerio prema selu i njegovom stanovništvu. Budući da su liječnici i drugi zdravstveni radnici bili većinom gradskog porijekla, smatrao je da se oni trebaju upoznati sa životnim uslovima na selu, prisutnom psihologijom, običajima i predrasudama, te prosvjetnim nivoom seljaka kraja u kom rade. Mnogi neuspjesi zdravstvenih akcija na selu se mogu objasniti jedino time što su nove zdravstvene mjere bivale preporučene u takvom obliku i na takav način da ih stanovništvo nije moglo prihvatiti. O tome kakve su potrebe u zdravstvenom odgoju sela, najbolje svjedoči sljedeće zapažanje dr. Dojmija. On kaže da je nevjerojatno kakvo neznanje iz pojedinih oblasti vlada među srednjoškolskom omladinom. Započinjao je zdravstveno informisanje sa pitanjem

iz historije, npr. "Kada je bila bitka kod Vaterloa?" ili "Kada je Cezar osvojio Galiju?" Onda bi postavio pitanje "Šta je menstruacije?" nakon toga bi slijedilo duboko ćutanje. Ni jedna učenica nije znala kako i zbog čega se pojavljuje menstruacija. Dr. Dojmi bi odmah prešao na stvar. "Svi znate šta se zbiva oko vas, a nijedna nema pojma šta se u vama samim zbiva, prilikom jedne tako važne biološke pojave, kao što je menstruacija."

Za dr. Dojmija poznavanje socijalnih prilika je predstavljalo ključ za razumijevanje neriješenih problema kojima se treba pozabaviti zdravstvena služba. Poznavanje socijalnih faktora pomaže da se otkriju uzroci postupaka, shvatanja i običaja štetnih za zdravlje, te da se pronađu takvi putevi zdravstvenog odgoja i organiziranja stanovništva koji će dovesti do toga da pojedinci i grupe postanu odgovorni za svoje zdravlje i učine za njegovu zaštitu i unaprjeđivanje onoliko koliko im to njihovi objektivni uslovi života dozvoljavaju. Po pitanju metodologije zdravstvenog prosvjećivanja, dr. Dojmi kaže: "Pošto seljak po svom načinu života i mentalitetu ne voli da mu se teoretiše (zbunjuje ga ono što ne vidi i ne opipa), treba uvijek uz zdravstveno prosvjećivanje da se vrši praktična demonstracija onoga o čemu želi da se seljak pouči. Stoga je od prvenstvene važnosti da se domaćinski tečajevi obkrbe što je moguće obimnim materijalom (slike, mulaže, dijapozitivi, filmovi)." Dr. Dojmi kaže: "Časopisi za seljaka treba da su bogato ilustrirani: pošto seljaci žive u prirodi, više uočavaju i shvaćaju očima nego ušima."

Stambeni uslovi na selu su uglavnom bili loši. Kuće su većinom bile trošne. U kući se nalazilo ognjište i zemljani pod. Prozori su obično bili mali i sunce je teško prodiralo u unutrašnjost kuće. Kuće su većinom bile bez vodovoda. To je ograničavalo mogućnosti za održavanje čistoće. Nedostatak higijenskih nužnika je u znatnoj mjeri ugrožavao zdravlje odraslih i djece. Po dr. Dojmiju "Zabluda je dizati i graditi higijenske objekte i sprovesti asanaciju, ako u narodu nema razumijevanja i potrebe za iskorištavanjem tih objekata, kakva je korist, na primjer, podizati narodna kupatila kad niko ne osjeća potrebu da se kupa i pere." Gradnju higijenskih objekata stoga treba da prati zdravstveno prosvjećivanje stanovništva o značaju njihove upotrebe.

Po dr. Dojmiju ljekar treba da bude narodni učitelj. On preporučuje ljekarima zdravstveno predavanje kao pogodno sredstvo zdravstvenog prosvjećivanja na selu. Takvo predavanje treba biti: kratko, jezgrovito, sa mnogo primjera iz života, sa humorističkim crtama koje narod rado sluša, bez upotrebe naučnih izraza, sa uporedbom naučnih podataka sa stvarnim činjenicama koje su seljaku potrebne. Seljak želi osim predavanja i akciju,

djelo. U suprotnom gubi interes za predavanje i povjerenje u zdravstvenog radnika.

Budući da je većina seoskog stanovništva bila nepismena, dr. Dojmi je smatrao da se štampa ne može koristiti kao uobičajeno sredstvo širenja informacija. On je za provođenje zdravstvenog odgoja preporučivao bogato ilustrirane časopise, a od knjiga *Narodnu čitanku o alkoholu* dr. Andrije Štampara i *Zdravlje i bolest* Milana Jovanovića-Batuta.

Opće obrazovanje na selu je bilo na niskom nivou. Poznavanje bolesti i zaštita zdravlja je bila nerazvijena. Zbog toga je dr. Dojmi radio na organizovanju domaćinskih tečajeva. Nastavni program ovih tečajeva je sadržavao: osnovne pouke iz anatomije i fiziologije sa slikama i projekcijama, osnove higijene (naročito u vezi sa čistoćom tijela, kuće, dvorišta itd.), najčešće zarazne bolesti i način preveniranja, njegu bolesnika, porođaj, dojenje i njegu djece. Polaznici tečajeva su dobijali informacije o životnim namirnicama (spravljanje jela), odjeći i obući, o kući i namještaju, o tome kako se njeguju i hrane domaće životinje. Za provođenje domaćinskih tečajeva dr. Dojmi je koristio mali teretni automobil. Njega je adaptirao tako što je u njega smjestio malu izložbu i sav potreban didaktički materijal. Na taj način tečajevi su mogli sa lakoćom da se organizuju tamo gdje bi se za njih ukazala potreba.

Jedan dan u godini je određivan kao Dan zdravlja ili Nedjelja čistoće. Tada su održavana predavanja koja su imala za cilj da motivišu seljaka da se posveti ličnoj i kućnoj čistoći. Tom prilikom su higijenski najnaprednija domaćinstva dobijala nagradu i pohvalnicu.

Dr. Dojmi je uvidio sklonost seljaka ka gledanju filmova. Organizovao je prikazivanje filmova o zdravstvenim problemima određenog kraja i to ljeti na otvorenom polju, a zimi u školi i kafani. Gledajući filmove seljaci su postajali kooperativniji i spontano su počinjali prijavljivati slučajeve bolesti koje su vidjeli na filmu i time spriječili širenje bolesti, koristili sebi i svome selu, a nama posao olakšali. Dr. Dojmi kaže. "Naš seljak neobično voli filmska prikazivanja. Za seljaka je otići i gledati kino kao otići na kakvu zabavu."

Prilikom održavanja vašara na selu, dr. Dojmi je organizovao pokretne izložbe. One su sadržavale modele raznih gazdinstava, higijenskih objekata koji su bili smješteni pregledno na posebnim stalcima. Ove izložbe su mogle da se vide i u najudaljenijim selima.

Kao sljedbenik ideja dr. Andrije Štampara smatrao je dr. Dojmi da pitanje narodnog zdravlja i rad na njegovom unaprjeđenju nije monopol ljekara,

nego se s njim treba da bave svi bez razlike. Samo ovom zajedničkom saradnjom se može unaprijediti narodno zdravlje. Stoga je u svom radu dr. Dojmi koristio i pomoć članova Društva čuvanja i napretka narodnog zdravlja koji nisu bili zdravstveni radnici, ali su imali dobar praktični smisao za zdravstvene probleme. Njihov rad se pokazao veoma korisnim.

Za dr. Dojmija unaprjeđenje higijenskih prilika na selu je predstavljalo kompleksan zadatak koji je pretpostavljao, između ostalog, povećanje pismenosti, organizovanje mjera, organizaciju sela na zajedničku akciju, stvaranje sklonosti i prijemčivosti prema novotarijama, krčenje puta unaprjeđenju poljoprivrede, podizanje vrijednosti i poštovanja ljudskog života.

Dobro i uspješno izvedeni programi od strane dr. Dojmija za unaprjeđenje zdravlja, suzbijanje i sprječavanje bolesti imali su veliki značaj za kulturni napredak društva na području Hercegovine.

Iznoseći rad dr. Dojmija u periodu od 1931. do 1943. godina na području Hercegovine željeli smo kratkim pregledom da istaknemo njegov doprinos zdravstvenom prosvjećivanju stanovništva. Dr. Dojmi je neumorno i s puno entuzijazma radio na razvijanju zdravstvene i higijenske kulture i pozitivnih navika u vezi sa zdravljem. Svojim ličnim primjerom dr. Dojmi je pokazao da je za uspjeh zdravstvene zaštite bitna aktivna saradnja liječnika i naroda.

U znak zahvalnosti za podizanje zdravstvene kulture seoskog življa i doprinos unaprjeđenju zdravlja naroda na nivou Hercegovine, radni ljudi Zavoda za zdravstvenu zaštitu u Mostaru podigli su bistu ovom velikanu koja i danas podsjeća na veličinu lika i djela ovog zdravstvenog neimara.

IZVOR I LITERATURA

1. Dojmi L. Moja dugogodišnja iskustva o metodici rada na zdravstvenom prosvjećivanju. Rukopis u vlasništvu autorice teksta.
2. Sfarčić A. Socijalno-medicinske ustanove higijenskog zavoda Trogir-Split. Zbornik "50 godina Regionalnog zavoda za zdravstvenu zaštitu Mostar". Mostar, 1980., str 305-15.
3. Sjećanje medicinske sestre Ljubice Šimić. Zbornik "50 godina Regionalnog zavoda za zdravstvenu zaštitu Mostar". Mostar, 1980., str. 358-64.
4. Zimolo A. Sjećanje na rad Dr. Lovre Dojmija u predratnoj zdravstvenoj službi Mostara i Hercegovine. Zbornik "50 godina Regionalnog zavoda za zdravstvenu zaštitu Mostar". Mostar, 1980., str. 365-368

5. Mahić M. Sjećanja na rad Doma narodnog zdravlja u Mostaru 1937/38. Zbornik "50 godina Regionalnog zavoda za zdravstvenu zaštitu Mostar". Mostar, 1980., str. 369

SAŽETAK

Jedan od najpoznatijih sljedbenika socijalno-medicinskih ideja dr. Andrije Štampara u Hercegovini između dvaju ratova bio je dr. je Lovro Dojmi, dugogodišnji direktor Doma Narodnog zdravlja u Mostaru (1930. – 1943.) i profesor praktične nastave iz higijene za učenike gimnazije u Mostaru. Rođen je na Visu 1899. godine. Medicinski fakultet završio je u Padovi 1924. godine. Radio je kao liječnik opće medicine u Dubrovniku (1925. – 1926.), asistent u Kiruškoj bolnici u Sarajevu 1926., suradnik Higijenskog zavoda u Sarajevu (1928.), koordinator ekipe u borbi protiv luesa u Tuzli 1929., pomoćnik upravitelja Doma zdravlja u Livnu, poslije i upravitelj, a 25. siječnja 1931. došao je u Mostar i radio kao školski liječnik. Bio je upravitelj Doma narodnog zdravlja u Mostaru (1931. – 1943.).

*U radu je prikazan zdravstveno-prosvjetni rad dr. Lovre Dojmija preko zdravstvene publicistike, zdravstvenog i stručnog predavanja i usavršavanja zdravstvenih radnika iz područja prevencije tuberkuloze, luesa, infestacija, zdrave prehrane, navika koje unaprijeđuju zdravlje. U parku Doma narodnog zdravlja u Mostaru uzgajao je ribice *Gambusia affinis* koje je donio iz Italije sa željom da ih razmnoži po Hercegovini. Te su ribice uništavale larve komaraca koji prenose malariju, bolest koja je u to doba bila česta u ovom kraju.*

Cilj je ovog rada bio pridonijeti rasvjetljavanju lika i djela dr. Lovre Dojmija iza kojega je ostala neobjavljena monografija Moja dugogodišnja iskustva o metodici rada na zdravstvenom prosvjećivanju, koja je kao dar ostala u posjedu autorice ovog članka.

Izvor podataka je neobjavljeno monografsko djelo.

Ključne riječi: *povijest medicine, XX. stoljeće, zdravstveno prosvjećivanje, zdravstvena publicistika, epidemiologija, sifilis, malarija, Hercegovina*